

De accountant: agent of vertrouwensman?

Bewerking van de lezing, uitgesproken op de VAS-dag 18-11-'89

Prof. Mr. Drs. H. P. J. Ophof

In zijn oratie 'Onderzoekt alles ...' (Schilder, 1989), geeft Schilder een passage uit de bijbel weer. Het is het verhaal van de heer die een verre reis gaat maken en zijn vermogen aan drie dienaren 'toevertrouwt', dus dat ieder van hen een deel van het vermogen in ontvangst neemt.

Teruggekeerd blijkt dat twee van de drie dienaren het hun toevertrouwde deel verdubbeld hebben doch dat de derde dienaar het alleen bewaard heeft. Eerdergenoemde twee worden door de heer geprezen, de derde wordt verguisd. Schilder merkt dan op dat zowel voor de heer als de verguisde dienaar een controlerend accountant uitkomst had kunnen bieden, hetzij doordat de heer tijdig gemerkt had dat hij 'gefleest' werd, hetzij doordat het feit van de accountantscontrole de thans verguisde dienaar ervan zou hebben weerhouden de heer te flessen.

Als jurist heb ik mijn bedenkingen tegen deze redenering, hoewel ik het met Schilders conclusie wel eens ben. Mijns inziens ligt de oorzaak van de ongelukkige gang van zaken bij de heer. De vraag die hierbij gesteld moet worden is, welke overeenkomst de heer beoogde te sluiten met de dienaren en welk recht op die overeenkomst van toepassing was. Zou dat het thans geldende recht geweest zijn, dan had de vraag gesteld moeten worden of een overeenkomst van bewaargeving of een overeenkomst van lastgeving, daaruit bestaande dat het toevertrouwde vermogen actief beheerd zou worden, bedoeld werd.

Kennelijk beoogde de heer het laatste en waren twee van de drie dienaren ook die mening toege-

daan. Niettemin kan zeer wel verdedigd worden dat de derde dienaar te goeder trouw meende een bewaargevingsovereenkomst te hebben gesloten, die niet meer inhield dan het hem toevertrouwde deugdelijk te bewaren. Artikel 1751 BW verklaart expliciet:

'1 De bewaarnemer moet dezelfde zaak welke hij ontvangen heeft teruggeven.

2 Aldus moeten geldsommen in dezelfde stukken geld worden teruggegeven, welke in bewaring zijn gegeven, hetzij die muntspeciën in waarde vermeerderd of verminderd zijn.'

Wat zou de reactie van de heer geweest zijn als de andere twee dienaren moesten melden dat de hun toevertrouwde gelden – ofschoon te goeder trouw belegd – verloren waren gegaan en alleen dienaar 3 het hem toevertrouwde kon teruggeven?

Waarom behandel ik dit door Schilder gegeven voorbeeld zo uitvoerig? Immers, zoals ik al gesteld heb, ben ik het met hem eens dat, zou er accountantscontrole zijn geweest, eerder duidelijk zou zijn geworden dat de ene dienaar en de twee anderen een verschillende interpretatie hanteerden van het begrip 'toevertrouwen'. Daarop door de accountant gewezen zijnde zou de heer

Prof. Mr. Drs. H. P. J. Ophof studeerde bedrijfseconomie (1968) en Nederlands Recht (1971) aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Vanaf 1971 is hij advocaat bij Nauta Dutilh en vanaf 1977 partner aldaar. Vanaf 1 september 1986 hoogleraar Faculteit Economische Wetenschappen en Econometrie voor het onderwijs in het Ondernemingsrecht t.b.v. de post-doctorale controllersopleiding van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

vervolgens uitsluitel hebben kunnen geven van zijn werkelijke bedoelingen. Langs een andere feitelijke weg zou aldus tot hetzelfde resultaat worden gekomen: de accountant vervult een onmisbare rol.

De reden dat ik het voorbeeld behandel is dat ik bespeur dat in andere disciplines dan het recht gebruik gemaakt wordt van rechtsbegrippen waaraan een aan het recht vreemde uitleg wordt gegeven of welke in de gegeven situatie in het geheel niet toepasbaar zijn. In het voorbeeld van Schilder gaat het om de uitleg van het in de bijbel gehanteerde begrip 'toevertrouwen'. Houdt dit lastgeving of bewaargeving in? Het verschil is bepaald relevant in zijn gevolgen.

In andere gevallen wordt de 'agency theorie' gehanteerd als middel om de accountantsfunctie te verklaren (Dassen, 1989). De hierna volgende opmerkingen, die mede een reactie vormen op hetgeen in het artikel van Dassen in het *MAB* wordt gesteld, hebben de bedoeling aan te tonen dat op onjuiste wijze van rechtsbegrippen gebruik wordt gemaakt. Dassen zegt dat de agency theorie uitgaat

'van een overeenkomst, waarin de agent (lasthebber) zich verplicht om tegen een (vaste of variabele) beloning bepaalde diensten te verrichten ten behoeve van zijn principaal (lastgever). Deze overeenkomst ontstaat, omdat de agent – om welke reden dan ook – meer dan de principaal in de gelegenheid is om bedoelde inspanningen te verrichten.

De last heeft echter als nadeel, dat de lastgever (gedeeltelijk) afhankelijk wordt van de goede wil van de lasthebber. De agency theorie bestudeert daarom de complicaties die worden opgeroepen door dergelijke overeenkomsten.'

In het voorgaande vallen twee zaken op. De eerste is dat gesteld wordt dat in deze lastgevings-overeenkomst de lastgever afhankelijk wordt van de goede wil van de lasthebber. De tweede is dat dit wordt gezien als een 'complicatie in dergelijke overeenkomsten'.

Dat het complicaties geeft aldus overeenkomsten

te construeren is mij als jurist wel duidelijk. Die complicaties vloeien namelijk voort uit het feit dat de gestelde overeenkomsten er simpelweg niet zijn. Ik zal dit thans nader toelichten.

Proberen we vast te stellen wie nu eigenlijk de partijen zijn bij deze 'overeenkomst' dan stuiten we al op moeilijkheden. Begrijp ik het goed dan wordt met de principaal/lastgever (ook wel aangeduid als de 'externe participanten') bedoeld de aandeelhouders.

Anderzijds wordt onder de agent/lasthebber verstaan de ondernemingsleiding/het management.

Naar Nederlands recht bezien valt dit alles aldus niet te verklaren; of dit onder het Angelsaksische recht ook zo is is voor Nederlandse verhoudingen niet relevant. Er is immers geen overeenkomst van lastgeving tussen aandeelhouders en management. De gestelde overeenkomst is evenmin een contract als het 'contrat social' van Rousseau een civielrechtelijk contract was.

Kenmerkend voor een overeenkomst in civielrechtelijke zin is dat er naast wilsovereenstemming tussen duidelijk gedefinieerde, althans te definiëren partijen een gebondenheid tussen die partijen ontstaat, waaruit afdwingbare verbintenissen ontstaan (artikel 1374 lid 1: 'Alle wettelijk gemaakte overeenkomsten strekken dengeenen die dezelve hebben aangegaan tot wet'). Enige uitzondering vormt de natuurlijke verbintenis die wel een verplichting inhoudt, doch welke rechtens niet afdwingbaar is. Natuurlijke verbintenissen kunnen ook uit overeenkomst voortvloeien, doch alleen als partijen zulks nadrukkelijk met elkaar zijn overeengekomen. Ik kan niet aannemen dat de agency theorie van deze rechtsfiguur uitgaat. Het zou immers ondenkbaar zijn te veronderstellen dat de principaal een niet afdwingbare lastgevingsovereenkomst met de agent heeft willen sluiten. Het is juist omgekeerd. Omdat er geen overeenkomst van lastgeving bestaat tussen bijvoorbeeld aandeelhouders en het management valt er door aandeelhouders ook niets rechtstreeks af te dwingen.

Dit leidt er waarschijnlijk toe dat in die theorie gesteld wordt dat de principaal afhankelijk is van de goede wil van de agent. Bij het aanwezig zijn van een afdwingbare verbintenis zou die stelling

niet opgaan, daar immers die goede wil (juridische goede trouw) nu juist door de contractanten verplicht in acht dient te worden genomen.

De uit de 'lastgevingsovereenkomst' voortvloeiende 'bonding' en 'monitoring costs' zijn ook niet aldus te verklaren. Dat neemt niet weg dat die kosten er wel zijn. Zij kunnen alleen niet verklaard worden als voortvloeiende uit een niet bestaande overeenkomst.

Hetzelfde geldt ten aanzien van de accountantsfunctie. Deze wordt ondergebracht onder de monitoring costs, voor wat betreft de behoefte van de principaal zijn agent te controleren 'op naleving van het contract' en onder de 'bonding costs' voor zover het geldt de behoefte van de agent 'om aan de principaal aan te tonen dat hij zich aan de contractuele verplichtingen houdt'. Het gevolg is dat een nieuwe 'agency-overeenkomst' wordt geconstrueerd, waarbij thans de accountant de agent/lasthebber is die met verschillende principalen/lastgevers 'contracteert', namelijk met de ondernemingsleiding en de 'externe participanten'. Ook hier weer geldt dat deze overeenkomsten civielrechtelijk non-existent zijn.

Er is zeker geen overeenkomst van lastgeving tussen externe participanten en de accountant. Kenmerkend voor de overeenkomst van lastgeving is dat de lasthebber rechtshandelingen verricht ten behoeve van de lastgever en voor diens rekening.

De accountant die opdracht krijgt de jaarrekening te controleren krijgt deze opdracht weliswaar van de algemene vergadering van aandeelhouders, doch deze handelt in dat geval als vertegenwoordiger van de vennootschap en door de opdracht van de algemene vergadering van aandeelhouders aan de accountant komt dan ook een overeenkomst tot stand tussen de vennootschap en de accountant – en dus niet tussen de aandeelhouders en de accountant – en wel één tot het verrichten van enkele diensten.

Ook tussen het management en de accountant bestaat geen overeenkomst van welke aard dan ook. Hoewel de accountant zijn accountantsverslag ook aan het management uitbrengt (artikel

393 lid 4 boek 2 BW) is dat niet het gevolg van een tussen hen bestaande overeenkomst van lastgeving, doch een uit de wet voortvloeiende verplichting. Voorts is het accountantsverslag niet zonder meer beschikbaar voor de algemene vergadering van aandeelhouders, laat staan dat individuele aandeelhouders aanspraak daarop zouden kunnen maken.

Kortom, de agency theorie maakt op onjuiste wijze gebruik van juridische begrippen.

Nu kan men zeggen dat zulks er niet toe doet en dat men de verhoudingen economisch moet bezien. Wat moeten wij ons daarbij voorstellen? Is er dan wel een lastgeving tussen aandeelhouders en accountant? Wat is dan de inhoud van die lastgeving? Afdwingbaar is zij niet omdat het in juridische zin geen lastgeving is. Men zou kunnen zeggen dat er een parallel bestaat met de begrippen juridische en economische eigendom. Wat daar kan moet hier ook kunnen.

Bezien we evenwel de economische eigendom dan valt op dat het geen eigendom is. Het is niet meer dan een recht op levering van roerende of onroerende goederen, terwijl de crediteur in die verbintenis vaak wel het risico ten aanzien van het betreffende goed loopt. Is economische eigendom dan wel een bruikbaar begrip? In mijn ogen niet; het scheidt slechts verwarring.

Dit laatste is ook het gevolg van het hanteren van de agency theorie. Hoewel de geschetste behoefte aan accountantscontrole ten behoeve van de 'principalen' in economische zin wel begrijpelijk is, maakt men gebruik van ondeugdelijke middelen om die behoefte te verklaren.

Kan het ook anders? Mijns inziens wel. De leer van het gewekte vertrouwen van Limperg, welke zich niet van juridische begrippen bedient, valt wel in een juridisch kader te passen.

Weliswaar stelt Blokdijk (Blokdijk, 1975) dat Limpergs leer niet die van het gewekte vertrouwen is, doch die van de rationele verwachtingen, doch zulks vormt voor mijn verdere betoog geen beletsel.

Waar het nu om gaat is dat met name door de scheiding van kapitaal en leiding in vele ondernemingen behoefte is ontstaan bij de kapitaalver-

schaffers een onafhankelijke deskundige de verantwoording van de ondernemingsleiding te laten verifiëren. Nadien is door publikatieplicht van ondernemingen die verantwoordingsplicht uitgebreid tot andere belanghebbenden, die daarbij tevens profiteren van de certificering van de jaarrekening door de accountant.

Door zich op te werpen als die onafhankelijke deskundige, hetgeen inmiddels in de wet is verankerd, schept de deskundige jegens de belanghebbenden een verplichting zijn arbeid naar beste weten en kunnen te verrichten, waarbij ervan mag worden uitgegaan dat hij over voldoende deskundigheid beschikt.

Met andere woorden: de deskundige werpt zich op als vertrouwensman van belanghebbenden bij met name jaarrekeningen, waarbij ondanks zijn deskundigheid enerzijds en zijn inzet anderzijds nooit een feilloos produkt kan worden gegarandeerd. Zijn verbintenis is een inspanningsverbintenis en geen resultaatsverbintenis. Het is dan ook terecht dat van de accountant niet meer verwacht mag worden dan hij in redelijkheid kan leveren. Daarmee wordt recht gedaan aan de door Blokdijk genoemde rationele verwachtingen. Dat neemt echter niet weg dat de accountant, met inachtneming van die rationele verwachtingen, een vertrouwensfunctie bekleedt. Schendt hij die functie door niet te voldoen aan de daaraan te stellen rationele verwachtingen dan zullen de navolgende juridische gevolgen kunnen intreden.

- 1 Iedere belanghebbende, die als gevolg van de bedoelde schending schade heeft geleden, kan die schade verhalen op de accountant krachtens artikel 1401 BW (onrechtmatige daad).
- 2 De onderneming die aan de accountant de controle-opdracht heeft gegeven kan ageren uit hoofde van door de accountant gepleegde wanprestatie in de met haar gesloten overeenkomst tot het verrichten van enkele diensten.
- 3 De accountant kan tuchtrechtelijk worden vervolgd wegens een begane mislag.

Aldus kunnen op Limpergs leer bestaande juridische concepties moeiteloos worden toegepast.

Daarmee wil ik niet zeggen dat de agency theorie geen waarde heeft. Het analyseren hoe partijen economisch van elkaar afhankelijk zijn is zeker nuttig. Men dient zich echter wel te realiseren dat die economische afhankelijkheid toch zijn weerslag vindt in juridische relaties.

Het kan zijn dat – gezien de economische krachtsverhouding tussen partijen – de bestaande juridische relatie alleen door nadeel te accepteren afdwingbaar is. Dat geldt echter niet alleen bij economische machtsverschillen. Ook bij fysieke machtsverschillen kan die situatie zich voordoen. Waar het om gaat is echter dat als de gestelde juridische relatie niet bestaat de juridische afdwingbaarheid geheel komt te vervallen.

Tussen accountant en belanghebbenden bij de jaarrekening bestaat wel degelijk een juridische en economische relatie. Deze vindt echter niet haar grondslag in een overeenkomst (een contract), doch in een betamelijkheidsnorm. Alleen vanuit die norm is afdwingbaarheid van uit die relatie voortvloeiende verplichtingen mogelijk. Het is dan ook een misvatting te denken dat de economische werkelijkheid een wezenlijk andere is dan de juridische.

Zoals eerder gezegd, economische eigendom is geen eigendom, ook economisch niet. Aangezien het recht de verhouding tussen personen regelt, regelt het ook de tussen hen bestaande economische verhoudingen, zodat niet kunstmatig een differentiatie tussen beide moet worden aangebracht. Tenslotte miskent de agency theorie, hetgeen het recht niet doet, dat de relaties tussen personen niet mathematisch bepaalbaar zijn. Daardoor zullen haar uitkomsten nooit kloppen omdat personen niet altijd rationeel handelen.

Dit verwoord hebbende zou ik een ander aspect van het accountantsberoep willen aansnijden en wel dat van de onafhankelijkheid/onpartijdigheid.

Wil het bestaansrecht van de accountantsfunctie gewaarborgd zijn dan dient de accountant deskundig, onafhankelijk *en* onpartijdig te zijn.

Ik heb de indruk dat het onderscheid onafhankelijkheid/onpartijdigheid in de discussie over de accountantsfunctie onvoldoende aandacht krijgt. Niet uit het oog moet worden verloren dat iemand zowel deskundig als onafhankelijk kan zijn doch

volstrekt partijdig is. Dit is bijvoorbeeld de ideale combinatie voor de advocaat, die nu juist daarmee het vertrouwen van zijn cliënt zal verwerven. Een 'onpartijdige advocaat' is een 'contradictio in terminis'. Een 'partijdige accountant' in zijn hoedanigheid van jaarrekeningcertificeerder behoort dezelfde kwalificatie te krijgen.

Onpartijdigheid kan alleen worden afgeleid uit iemands handelen. Houdt dat handelen in het geven van een oordeel, dan dient de onpartijdigheid uit het oordeel zelf te blijken. Het kan zijn dat het oordeel zelf van onpartijdigheid blijkt geeft. Veelal echter zal zulks alleen blijken uit de motivering waaruit het oordeel voortvloeit.

Bindenga (Bindenga, 1988) hanteert het begrip 'inherente tekortkomingen' in de jaarrekening. Hij verstaat daaronder dat het opmaken van jaarrekeningen met zich meebrengt dat beslissingen moeten worden genomen die deels subjectief en arbitrair zijn. Daardoor is een jaarrekening nooit absoluut doch slechts relatief juist. De accountant kan dan ook niet meer dan geloofwaardigheid verlenen aan jaarrekeningen.

Hoe doet hij dat? Door te verklaren dat de jaarrekening een 'getrouw beeld' geeft van vermogen en resultaat.

Gesteld al dat die verklaring juist is, is het voor de gebruikers van die jaarrekening – met uitzondering van de onderneming zelf – inderdaad een kwestie van geloven. Want hoe en waarom de accountant tot dat oordeel is gekomen valt voor de gebruikers – niet zijnde de onderneming zelf – niet na te gaan.

Als nu de accountant zelve van oordeel is dat de jaarrekening slechts relatief juist is, doch die relatieve juistheid in voor iedere jaarrekening gelijklopende termen certificeert, dan lokt hij bij andere gebruikers dan de onderneming zelve gebrek aan vertrouwen in zijn onpartijdigheid uit.

Dit euvel kan alleen worden opgelost door de inherente tekortkomingen expliciet te maken. Dat wil zeggen daarin inzicht te verschaffen met betrekking tot het hoe en waarom van de uitkomst van arbitraire beslissingen.

Dat hier een probleem voor accountants bestaat valt af te leiden uit de uitgave van het Limperg Instituut 'Opvattingen over accountants'.

Bij de in die uitgave verwerkte enquête werd de volgende stelling geponeerd:

'De pretentie van accountants dat zij zowel het belang van een te controleren onderneming als het belang van 'derden' dienen, maken zij in de praktijk waar.'

Deze stelling is ontleend aan de 'leer van het gewekte vertrouwen' van Prof. Dr. Th. Limperg. De uitkomst van het toetsen van deze stelling blijkt onbevredigend te zijn: 'Gemiddeld is men het met die uitspraak 'noch eens/noch oneens'. Veel duidelijker blijkt het antwoord op een aanverwante stelling te zijn, die luidt:

'De accountant dient in de praktijk primair het belang van:

- a de onderneming,
- b de bankiers,
- c overige groepen van derden (excl. bankiers)'.

Toetsing van deze stelling levert op dat een overgrote meerderheid van de ondervraagden het volstrekt eens is met het onderdeel van de stelling, dat de accountant primair het belang van de onderneming dient en dus niet zozeer het belang van de overige genoemden.

Merkwaardigerwijs doen de onderzoekers deze uitkomst af met de woorden, dat het door accountants waarschijnlijk wel op prijs gesteld zou worden 'als hun bredere maatschappelijke functie iets duidelijker zou zijn onderkend'. Dat die 'bredere maatschappelijke functie' er is wordt dus door de onderzoekers niet in twijfel getrokken. Integendeel, niet-accountants die haar niet onderkennen worden impliciet verklaard te lijden aan gebrek aan inzicht.

Aan de hand van het onderzoek kan geconstateerd worden dat 'het maatschappelijk verkeer' niet twijfelt aan de deskundigheid en onafhankelijkheid van de accountant, doch wel aan diens onpartijdigheid.

Als deze constatering juist is, is ze zeer bedreigend voor het accountantsberoep. Het tast de wortel daarvan aan. De accountant is deskundige vertrouwensman van anderen dan zijn cliënten, zonder noodzakelijk de vertrouwensrelatie die hij met zijn cliënten heeft daarmee te moeten versto-

ren. Dit brengt echter wel met zich mee dat hij bij een conflict van belangen tussen cliënt en het maatschappelijk verkeer uiteindelijk zal moeten kiezen voor de partij die de rechtvaardiging van zijn bestaan als jaarrekeningcertificeerder is en dat is 'het maatschappelijk verkeer'. Zou dat zich door hem in de steek gelaten voelen dan valt de bestaansgrond van de accountantsfunctie weg. Dit betekent dat het voor de accountant essentieel is te tonen dat hij zijn bestaansgrond waarmaakt. Dit houdt in dat hij moet tonen deskundig, onafhankelijk en *onpartijdig* te zijn. Hoe kan hij dit aantonen? Door ook zijnerzijds verantwoording af te leggen. Hoe kan hij dat doen? Door zijn oordeel te motiveren.

De wet verlangt dat rechters en door hen benoemde deskundigen hun oordeel met redenen omkleeden. Deze eis heeft tot gevolg dat de 'gebruikers' van die oordelen kunnen nagaan – of laten nagaan – of de betrokkene op een deugdelijke wijze tot zijn oordeel is gekomen. Door te motiveren legt men verantwoording af. Door als deskundige op die wijze verantwoording af te leggen kan men *aantonen* onafhankelijk, onpartijdig en deskundig te zijn.

In zijn bijdrage in *De Accountant* van 1985 behandelt Frielink (Frielink, 1985) de problematiek van de onafhankelijkheid van de accountant.

Daarbij komt hij tot de conclusie dat het eigen belang van de accountant om onafhankelijk te zijn de belangrijkste reden is, waaruit het publiek het vertrouwen in de accountant kan afleiden.

Hoewel dat collectieve en individuele belang van de accountants onmiskenbaar juist is wil zulks nog niet noodzakelijk met zich brengen dat die onpartijdigheid bij de uitvoering van iedere individuele opdracht gewaarborgd is. Daarbij speelt de pakkans een grote rol.

Frielink onderkent dit ook, doch relateert de pakkans alleen aan de tuchtrechtspraak, die zijns inziens alleen maar betekenis heeft als de pakkans groot is.

Vervolgens leidt hij uit het zeer geringe percentage berechte gevallen af dat het Nederlandse accountantsberoep er goed in is geslaagd om aan de voorwaarden voor het publieke vertrouwen te voldoen.

Dit nu is weliswaar niet noodzakelijk een onjuiste weergave van de werkelijkheid, doch zijn conclusie wordt niet gedragen door de aangevoerde argumenten. Zo lang niet vaststaat hoe groot de pakkans is kan geen conclusie worden getrokken uit het geringe aantal berechtingen.

Het is theoretisch zeer wel denkbaar dat het ten onrechte afgeven van een goedkeurende verklaring in de meeste gevallen niet zal en niet kan worden opgemerkt door 'het maatschappelijk verkeer'. Alleen in geval van faillissement of ernstige tegenstellingen tussen de belanghebbenden bij een jaarrekening zal de juistheid van de verklaring een zodanig belangrijke rol spelen, dat belanghebbenden zich de kosten getroosten een eigen onderzoek in te stellen.

Dit betekent dat in vele gevallen, door gebrek aan voldoende belang bij de belanghebbenden zij zich die kosten niet zullen getroosten en het dus in beginsel mogelijk is onopgemerkt een onjuiste verklaring af te geven. Kortom: het zou kunnen zijn dat het vaak goed afloopt.

Om vast te stellen of zulks daadwerkelijk ook zo is, staan twee middelen ten dienste:

- 1 Zoals in het wegverkeer de pakkans aanzienlijk zou worden opgevoerd door op willekeurige en talrijke momenten iedere automobilist een blaastest te laten afleggen, zo zou de 'pakkans' in het accountantsberoep met betrekking tot onjuist afgegeven verklaringen kunnen worden opgevoerd door het NIVRA in te stellen controles op jaarrekeningcontroles.
Ik zeg niet dat ik dit bepleit. Ik noem dit slechts als een denkbaar middel.
- 2 Het laten motiveren van het oordeel door de accountant in diens verklaring.
Dit is iets wat ik wel bepleit.

Het is met name in deze gevallen dat een gemotiveerd oordeel het moeilijker zou maken de verdoezelde werkelijkheid met de mantel der liefde te bedekken.

Hoe die motivering zou moeten luiden is niet aan mij om te bepalen. Het beroep zelve zou daarvoor regels moeten opstellen.

In mijn ogen blijft het onbevredigend dat een des-

kundige als enige motivering voor zijn onafhankelijkheid/onpartijdigheid aanvoert dat het in zijn eigen belang is betrouwbaar te zijn en daarmee in feite weigert zelf verantwoording af te leggen. De herziening van het verklaringstelsel maakt op mij dan ook weinig indruk.

Ik wil dan ook niet nalaten te signaleren dat Blokdijs (Blokdijs, 1989) zich in het *MAB* erover beklagt dat de herziening van het verklaringstelsel niet of nauwelijks wordt *gemotiveerd*. Ook in het nieuwe verklaringstelsel wordt niet een systeem gevolgd waarbij de belanghebbende bij de jaarrekening de argumenten worden gegeven die noodzakelijk tot de afgegeven verklaring leiden.

In accountantskringen bestaan bezwaren tegen gemotiveerde verklaringen omdat zulks verwarring bij het publiek zou opleveren. Dit bezwaar spreekt mij niet aan. Het is hetzelfde als wanneer een rechter of een door hem benoemde deskundige zou weigeren zijn oordeel te motiveren omdat zulks verwarring zou opwekken bij de justitiabele!

Al eerder heb ik bepleit (Ophof, 1988) dat de accountant zijn oordeel per post in de balans en de winst- en verliesrekening zou geven, teneinde de 'hardheid' van die posten duidelijk te maken. Zulks is niet verwarringwekkend doch inzichtbevorderend. Voor zover de opsteller van de jaarrekening zelf al dat inzicht zou geven is het oordeel van de accountant daarover belangwekkend, mits gemotiveerd.

Tenslotte nog enkele opmerkingen over het 'getrouwe beeld'.

In het tijdschrift *Bestuursjournaal* (Ophof, 1989) heb ik daarover enkele opmerkingen gepubliceerd. Ik zou ze hier enigszins verkort willen herhalen omdat in de dit jaar verschenen NivRA-uitgave 'Ontwerp ter discussie 24' in belangrijke mate eenzelfde standpunt wordt ingenomen als in de in 1986 uitgegeven NivRA brochure 'De accountantsverklaring; tekst en uitleg'.

Het zal u wellicht niet onbekend zijn dat de uitleg die door accountants gegeven wordt aan het begrip 'getrouw beeld' mij stoort. Wat is immers

een 'getrouw beeld'? Alvorens op die vraag in te gaan wil ik wel nadrukkelijk stellen (teneinde mij niet wederom de gram van Bak op de hals te halen) dat ik in het hierna volgende niet spreek als jaarrekeningdeskundige doch als 'leek' en naar ik hoop zelfs als 'verstandige leek'.

Om mijn bezwaren tegen het gebruik van voormelde woorden 'getrouw beeld' te onderbouwen moge ik het volgende aanvoeren. De werkelijkheid is door alle eeuwen heen door met name schilders uitgebeeld. Van primitieven tot de opkomst van de fotografie. Toen de fotografie er was nam die de functie van werkelijkheidsweergever over en ging de schilder- (en beeldhouw-) kunst een andere weg op.

Toch kan men stellen dat geen van alle in staat is geweest de werkelijkheid exact weer te geven. Zelfs niet de fotografie. Dat komt omdat de werkelijkheid te gecompliceerd is om volledig te kunnen worden weergegeven. Het gegeven beeld is per definitie niet exact. De impressionist geeft van dezelfde werkelijkheid een ander beeld dan de zeventiende-eeuwse Hollandse meester en dat verschilt, ondanks de schijn van exactheid, van de foto, die op haar beurt nog bedrieglijker is omdat zij de werkelijkheid exact lijkt weer te geven. Niettemin weten wij allen dat een foto van ons aanstaand vakantie-oord – zelfs al geeft deze niet expres een valse voorstelling – toch niet overeenstemt met de werkelijkheid zoals we die aanschouwen als we op onze vakantiebestemming aankomen. Het zijn dan ook slechts beelden, waarvan het één getrouwer is dan het ander.

Hetzelfde geldt ten aanzien van de jaarrekening. Met Bindenga (Bindenga, 1988) ben ik het eens dat een jaarrekening, afhankelijk van een gekozen waarderingsgrondslag, *een* economische werkelijkheid weergeeft. Maar als dat zo is moet men niet zonder voorbehoud spreken van een 'getrouw beeld van vermogen en resultaat'.

In de NivRA-brochure 'De accountantsverklaring; tekst en uitleg' en in het 'Ontwerp ter discussie 24' wordt gesteld (pagina 16 respectievelijk pagina 17):

'Tussen het getrouwe beeld en de absolute nauwkeurigheid zijn dus verschillen mogelijk die tot op zekere hoogte aanvaardbaar zijn'

en even daarna:

'Wel is het zo, dat de verschillen in de jaarrekening niet tot een onjuiste oordeelsvorming aanleiding mogen geven'

en weer verder:

'Het is de taak van de accountant vast te stellen of de toegepaste grondslagen aanvaardbaar zijn, doch niet dat de beste keus is gemaakt. Het is dus zeer wel mogelijk dat het ene beeld 'getrouwer' is dan het andere'

en tenslotte als samenvatting:

'Samenvattend, om in rapportcijfers te spreken, een goedkeurende accountantsverklaring wordt bij een jaarrekening gegeven als het rapportcijfer ligt tussen de zes en de tien. Zoals bij alle rapporten komen zessen meer voor dan tienen'.

Vooropgesteld moet worden dat deze brochure nu juist door het NIVRA is uitgegeven 'met het oog op een goede communicatie met niet-beroepsgenoten'. Om die reden 'wordt uiteengezet welke verwachtingen men van een accountantsverklaring mag hebben'.

Ik meen daaruit te mogen afleiden dat commentaar op het in die brochure gestelde gerechtvaardigd is. Ik zeg dit omdat Bak mij dat recht in zijn commentaar op mijn eerdere uiteenzettingen ontzegt, zolang ik geen deskundige ben in externe verslaggeving (Bak, 1988). En, zoals eerder gesteld, dat ben ik nog steeds niet.

Als ik dan tot commentaar geven overga op voormelde citaten dan zou ik menen dat hetgeen in het eerste citaat betoogd wordt (getrouw beeld absolute nauwkeurigheid) juist is.

Het tweede citaat is evident juist (getrouw beeld mag niet zover afwijken van absolute nauwkeurigheid dat een onjuiste oordeelsvorming ontstaat).

Bij het derde citaat evenwel houd ik stil. Daar wordt betoogd dat niet de beste keus uit verschillende aanvaardbare grondslagen behoeft te worden gemaakt en dat dus het ene beeld 'getrouwer' kan zijn dan het andere. Hier doet zich dus

voor de problematiek van de foto, de Van Gogh en de Rembrandt. Ook daarbij kunnen wij stellen dat het ene beeld 'getrouwer' de werkelijkheid weergeeft dan het andere. Dat is echter bij schilderijen geen probleem. Een ieder kan voor zichzelf vaststellen welk beeld het 'getrouwst' zal zijn. Dit ligt bij jaarrekeningen anders. Daar is het de accountant die ons dat behoort te verklaren. Maar wat doet hij? Hij zegt dat zowel de foto als de Rembrandt en misschien zelfs ook nog de Van Gogh alle een getrouw beeld geven. Hij wenst daarin geen onderscheid te maken in zijn verklaring. Wel in de brochure van zijn beroepsorganisatie. Daar zegt hij in feite dat de foto wel eens getrouwer zou kunnen zijn dan de Rembrandt en die op zijn beurt weer getrouwer dan de Van Gogh.

Ik acht dit onjuist. Ik kan mij voorstellen dat als verschillende waarderingsgrondslagen even aanvaardbaar zijn, de keus aan de opsteller van de jaarrekening kan worden overgelaten.

Dit geldt ook nog als er verschillend over gedacht wordt. Maar als de ene waarderingsgrondslag zonder twijfel beter is dan de andere, zou de gebruiker van de jaarrekening mogen verwachten dat de beste gekozen wordt en zo dit niet het geval is, de accountant ten minste zulks meldt. Beter ware het echter in dat geval dat hij onmiskenbaar van zijn ongenoegen gewag zou maken door een afkeurende verklaring te geven. *Het gegeven beeld is immers niet echt getrouw als een 'getrouwer' beeld verschaft kan worden!* (zie ook artikel 362 lid 1 boek 2 BW).

Tenslotte het laatste citaat, betrekking hebbende op de rapportcijfers. Accountants behoren mijns inziens niet met zessen genoegen te nemen als hogere cijfers mogelijk zijn. De zes is alleen aanvaardbaar als dat de getrouwst mogelijke weergave is. In feite sluit dit aan op wat ik zojuist gezegd heb: waar het betere mogelijk is, is het mindere onaanvaardbaar.

Dit brengt een ander aspect naar voren. Stel dat een jaarrekening in de terminologie van het NIVRA niet meer dan een zes verdient *en* dit bovendien het getrouwst mogelijke beeld geeft. Dan kan men toch constateren dat een onvoorwaardelijke

verklaring van getrouwheid een valse impressie geeft bij de gebruiker van die jaarrekening. Zonder nadere toelichting zou hij kunnen denken dat de betreffende jaarrekening een hoger cijfer scoort. Ook dit aspect zou aan de gebruiker bekend behoren te worden gemaakt in de verklaring van de accountant. Maar als de accountant in zijn verklaring zou zeggen dat de betreffende jaarrekening niet meer dan een zes scoort, geeft dat de gebruiker nauwelijks meer inzicht. Hij weet dan alleen dat die jaarrekening minder 'geloofwaardig' is dan andere die een hoger cijfer scoren. Daarom dient mijns inziens die zes (maar ook de zeven, acht, negen en tien) te worden gemotiveerd, voorafgaande aan het uiteindelijke oordeel van de accountant.

Concluderend zou ik willen stellen:

- 1 dat onpartijdigheid, naast deskundigheid en onafhankelijkheid, een essentiële is van het accountantsberoep;
- 2 dat het niet zo mag zijn dat diegenen die in de accountant vertrouwen moeten kunnen hebben dat vertrouwen alleen maar kunnen verwerven door in hem te geloven;
- 3 dat onpartijdigheid – in tegendeel – moet blijken uit de motivering die noodzakelijk tot het gegeven oordeel leidt;
- 4 dat in een verklaring niet gesteld mag worden dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van vermogen en resultaat als de accountant van oordeel is dat een getrouwer beeld mogelijk zou zijn;
- 5 dat noch het huidige, noch het nieuwe verklaringstelsel aan het voorgaande recht doet;
- 6 dat bij het opstellen van theorieën over en het maken van analyses van de accountantsfunctie niet moet worden uitgegaan van rechtsbegrippen die in de concrete situatie niet toepasbaar blijken te zijn, terwijl andere wel toepasbare rechtsbegrippen beschikbaar zijn.

Literatuur

- Bak, G. G. M., *Onder professoren*, *De Accountant* nr. 7, maart 1988.
- Bindenga, A. J., *De waarde in de accountantsverklaring*, *MAB*, 1988.

- Blokdijk, J. H., Een kernvraagstuk van de leer der accountantscontrole, *MAB* 1975, p. 148.
- Blokdijk, J. H., Het stelsel van accountantsverklaringen herzien?, *MAB* 1989, p. 398.
- Dassen, R. J. M., De leer van het gewekte vertrouwen: agency avant la lettre?, *MAB* 1989, p. 341 e.v.
- Frielink, A. B., De verhouding tussen openbaar accountant en zijn opdrachtgever, *De Accountant* 1985, pp. 142-144.
- NlvRA, *De accountantsverklaring: tekst en uitleg*, NlvRA Amsterdam, NlvRA, 1986 (brochure).
- NlvRA, *Ontwerp ter discussie 24*, NlvRA Amsterdam, 1989 (brochure).
- Ophof, H. P. J., Den accountant getrouwe, *De Accountant* nr. 7, maart 1988.
- Ophof, H. P. J., Het getrouwe beeld in de accountantsverklaring: een Rembrandt, een Van Gogh of een foto?, *Bestuursjournaal*, juni 1989.
- Schilder A., *Onderzoekt alles...*, rede Rijksuniversiteit Limburg, 1989.